

ШОЛУДИВНИК ВИСОКИЙ

Pedicularis exaltata Besser (*P. hacquetii exaltata* (Besser) Klaster, *P. sumana* Grec. var. *exaltata* (Besser) Limpr.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоевропейський реліктовий вид в ізолюваних локалітетах на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія (Сх. й Пд. Карпати), Україна (пн.-зх. Поділля, Чернігівське Полісся), Білорусь та Польща (Біловезька пуща), Словаччина. В Україні достовірно відомий з околиць с. Стіжок поблизу м. Кременець Тернопільської обл., біля м. Чернівці за літературою в окол. с. Блістова Чернігівської обл. Адм. регіони: Чн, Тр, Чц.

Чисельність та структура популяцій

На сьогодні відносно стабільна але малочисельна популяція збереглася у Чернівецькій обл., у Тернопільській обл., вид, очевидно, зник. У Чернігівській обл. він також зник, бо за останні майже 100 років зборів не було.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда. Осушування земель, розорювання, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання

Вторинні луки, вогкуваті трав'яні схили, галявини, на добре дренованих ґрунтах. У Чернівецькій обл. росте в угрупованнях асоціацій *Molinietum coeruleae* (союз *Molinion*) та *Anthyllidi-Trifolietum montani*

(союз *Arrhenatherion*). На пн.-зх. Поділлі, очевидно, ріс в аналогічних умовах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Напівпаразитний трав'яний малорічник (тривалість повного онтогенезу 4–5 років) з видовженим веретеноподібним коренем з мало розвинутою каудексною частиною. Стебло просте, дуже міцне, порожнисте, ребристе, місцями зверху короткопухнасте, 60–150 см заввишки. Прикореневі листки великі, довгочерешкові, голі, пірчаторозсічені, з розставленими, ланцетними, загостреними, пірчатороздільними сегментами, частки яких загострено-пилчасті; стеблові листки вгорі переходять у приквітки, короткочерешкові, або верхні — сидячі. Суцвіття

густе й довге. Приквітки значно перевищують квітки. Чашечка гола, дзвоникоподібна. Віночок 25 мм завдовжки, світло-жовтий, голий. Коробочка яйцеподібна, загострена, не перевищує чашечки. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Європейського червоного списку. Необхідне заповідання локалітету, де зберігся вид, а також пошук інших можливих його оселищ і репатріації виду. Заборонено порушення умов екотопу, вилучення особин з природного середовища.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; Procházka, Jatiová, Růžička, 1999.

Автори: О.О. Кагало, І.І. Чорней, А.І. Токарюк
Фото: І.А. Коротченко

ШОЛУДИВНИК ЕДЕРА

Pedicularis oederi Vahl (*P. versicolor* Wahlenb.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид, що охоплює приарктичну частину Євразії й Америки, а також високогір'я Європи та Азії. В Україні наявна лише одна популяція у Чорногорі в масиві г. Бребенескул-Мунчел. Інші чорногірські популяції вимерли. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Популяція налічує лише 100–200 генеративних особин. Нетривалий онтогенез виду й пригнічене насіннєве поновлення зумовлюють значні флуктуації чисельності окремих кокусів.

Причини зміни чисельності

Поступове вимирання виду спричинене як антропогенним впливом, особливо випасанням, так і природними чинниками, пов'язаними з біологічними особливостями, зокрема низькою насіннєвою продуктивністю.

Умови місцезростання

Вид поширений на висоті 1700–1950 м н. р. м. Трапляється в урочищі Кізі Улоги у складі болотних угруповань асоціації *Caricetum rostratae* (союз *Magnocaricion*), та на Чорногірському хребті поблизу вершини г. Бребе-

нескул біля витоку джерел (угруповання порядку *Montio-Cardaminetalia*) та в мезофітнішій лучній асоціації *Caricetum sempervirentis* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*). Гігро-мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна напівпаразитна рослина з недовготривалим життєвим циклом. Корені товсті й м'ясисті, кореневища короткі. Пірчасто-розсічені базальні листки утворюють розетки. Прямий генеративний пагін 7–18 см заввишки несе квітки, зібрані в колосоподібні китиці 3–8 см завдовжки. Віночок блідо-жовтий, двогубий, кінчик верхньої губи малиновий. Плід вузькоюяцеподібна коробочка, що містить 4–10

насінин. Цвіте в липні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Оселище розташоване на межі Карпатського НПП і Карпатського БЗ, але поза межами заповідної зони. Потрібно включити його до зони абсолютної заповідності й забезпечити моніторинг популяції. Заборонено випасання худоби та порушення гідрологічного режиму місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Кобів, 2000, 2004; Kobiv, Nesteruk, 2001; Zapaiowicz, 1889.

ШОЛУДИВНИК КОРОЛІВСЬКИЙ

Pedicularis sceptrum-carolinum L.

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Пізногляціальний реліктовий вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Скандинавський п-в, Центральна Європа, Зх. і Сх. Сибір, Далекий Схід, Центральна Азія (Монголія, Китай — гори), Японські о-ви. В Україні трапляється на Поліссі, пн.-зх. Поділлі, зрідка в Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Чисельність популяцій катастрофічно зменшується, вони малого розміру, депресивного типу, більшість з відомих локалітетів втрачені через осушення та освоєння боліт, стан багатьох популяцій невідомий.

Причини зміни чисельності
Осушення та освоєння боліт.

Умови місцезростання
Низинні (евтрофні) та перехідні (мезотрофні) болота, заболочені луки, у заростях чагарників по краях боліт. Здебільшого угруповання кл. *Scheuchzeria-Caricetae nigrae*, союзу *Caricion rostratae*, іноді союзу *Molinion*. Пгрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напівпаразитний трав'яний малорічник (3–5 років) із вкороченим кореневищем. Уся рослина гола й гладка. Стебло одне, або їх декілька, прямі, 30–100 см зав-

вишки, з розеткою прикореневих листків. Стеблові листки нечисленні, кільчасті або чергові, видовжені, тупі, при основі цілокраї. Нижні стеблові й прикореневі листки поступово звужені в черешок, їхні пластинки 8–20 см завдовжки і 1,5–3 см завширшки, пірчастонадрізані на яйцеподібно- або довгасто-яйцеподібні тупі частки з великими округлими зубцями. Суцвіття видовжене, 7–20 см завдовжки, малоквіткове. Приквітки яйцеподібні, трохи довші за чашечку, дрібнозубчасті. Чашечка 12–14 мм завдовжки, дзвоникоподібна, з п'ятьма рівними зубцями, утричі коротшими від трубочки. Віночок 35–40 мм завдовжки, жовтий, з ліловою на кінці нижньою губою; верхня губа пряма, без носика й зубчиків; нижня — також пря-

ма, дорівнює верхній і притиснута до неї. Коробочка куляста, 15 мм завдовжки, загострена, удвічі довша від чашечки. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

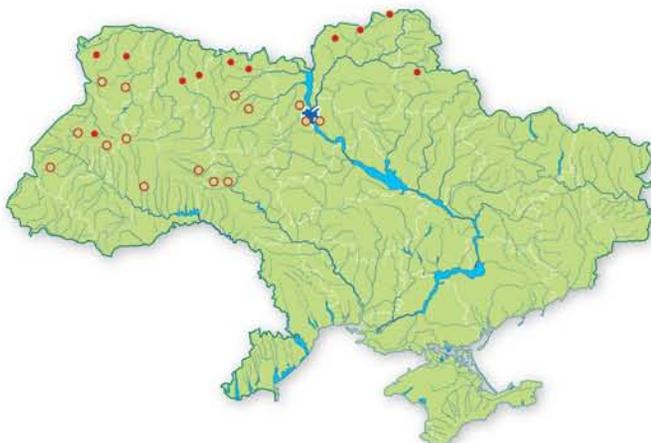
Охороняють у Поліському й Рівненському ПЗ та заказнику «Сомине» (Рівненська обл.), на території ПЗ «Розточчя» зник у 1960-х рр. Необхідно проводити моніторинг популяцій, обґрунтувати й розробити заходи екологічного менеджменту територій, що зазнали осушення. Доцільно проводити роботи щодо виявлення нових локалітетів виду з метою їх охорони. Заборонено порушення гідрологічного режиму боліт, їх осушення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; Procházka, Jatiová, Růžička, 1999; Sanda, Bița-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.О. Кагало
Фото: В.П. Гелюта,

ШОЛУДИВНИК ЛІСОВИЙ

Pedicularis sylvatica L.

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середньоевропейський вид, поширений Атлантичній та на пн. Середньої Європи. В Україні кілька ізольованих оселищ на зх., зокрема, в Розточчі-Опіллі, на Поліссі та в Карпатах. Адм. регіони: Вл, Льв, Ів, Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Сучасний стан та структура популяцій потребують додаткового з'ясування.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, відсутність екопотів відповідного типу, зміна гідрологічного режиму та осушення боліт.

Умови місцезростання
Болота, вологі луки, переважно бідні на поживні речовини (оліготрофні умови). Зростає в екотонних угрупованнях на межі союзів *Nardo-Juncion squarrosi*, для якого є діагностичним видом (кл. *Nardo-Callunetea*), *Caricion canescenti-fuscae* (кл. *Scheichzerio-Caricetea nigrae*) та *Molinion caerulea* (кл. *Molinio-Arrhenetheretea*). Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна напівпаразитна трав'яна рослина. Стебла численні, переважно неопушені, головне стебло пряме,

5–15 (25) см завдовжки, з суцвіттям майже до основи; бокові стебла часом довші, полягають, на кінцях висхідні, суцвіття рідкі, верхівкові. Листки прикореневої розетки видовжені, цілокраї або на верхівці зубчато-лопатові. Стеблові листки черешкові, довгасто-ланцетні, двічі перисторозсічені, сегменти другого порядку овальні, розсічено-зубчасті. Суцвіття головного пагона рідке, приквітки подібні до листків. Чашечка трубчаста, гола, п'ятизубчаста, по краю волохата, 10–15 мм завдовжки. Віночок двогубий, 15–25 мм завдовжки, червоний або рожевий, трубочка вдвічі довша чашечки; нижня губа неопушена, верхня губа велика, пряма, на кінці серпоподібно зігнутим шоломом, з двома короткими вниз

направленими зубцям. Тичинкові нитки опушені. Коробочка косоїцеподібна, коротша чашечки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в ПЗ «Розточчя», НПП «Сколівські Бескиди» та пам'ятці природи місцевого значення «Андромеда» на Закарпатті. Необхідний контроль стану популяцій, створення заказників у місцях зростання виду. Заборонено осушення боліт, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Соломаха, Якушенко, Крамарець, 2004; Флора УРСР, 1960.

Автори: Р.Я. Кіш, А.В. Мигаль
Фото: О.О. Кагало

